

Etorkizunerako gutunak

InteRed

 Bizkaia
foru aldundia
diputación foral

Izenburua: Etorkizunerako gutunak
Argitaratzailea: InteRed Fundazioa
Argitalpenaren koordinazioa eta lankidetzak: Bárbara Penas Rey
Egilea: Aroa Rodríguez Alonso
Ilustrazioa eta maketazioa: María Montes
Berrikuspena: Mª Luz Louzao Rodríguez
ISBN: 978-84-121198-6-2
Argitaratze-data: 2020ko iraila.

Material honen lehenengo edizioa Galiziako Xuntako Kanpo eta Europar Batasunarekiko Harremanetarako Zuzendaritza Orokorraren finantza-laguntzarekin egin da (DXRE eta UE).

Euskarako bertsioak honako honen babesa jaso du:

Argitalpen honen edukia InteRed Fundazioaren ardura da, eta ez du nahitaez BFAREN iritzia islatzen.

Rosalía de Castro andre maitea. Horrela hasten da *Etorkizuneko gutunak*, publiko guztientzako ipuin bat. Bertan, garai ezberdinetan eta munduko toki ezberdinetan (bata ipar globalean eta bestea hegoaldean) bizi izan ziren bi emakume iraultzaileren bizitza kontatzen da.

Gutunen formatua du, eta Rosalía de Castro poeta galiziarra eta Bartolina Sisa Boliviako ekintzaile indigenak denboran zehar elkarri idatzitako gutunak biltzen ditu.

Orrialde hauetan, ikusiko duzu nola sortu zen adiskidetasun berezi hori, eta beste pertsona batzuek eurengan izan duten eragina emakumeen eskubideak lortzeari dagokionez. Hala, irudikatutako istorio honetan, elkarri erakusten dioten sonoritateak eta miresmenak eta horren zergatiak kutsatuko zaituzte. Aurrera!

Eskaintza

Ángelari eta Raqueli, amets handinahiak izateagatik. Arzúako, Lalíngo, Trazoko eta Tordoiako irakaskuntza publikoko irakasle eta neska-mutil guztiei, ibilbide polit honetan lagundu zigutenei, genero-ikuspegia duten herritar barneratzaileei begira.

Esker ona

Kolaborazio baliotsuei, argitalpen honetan bihotza, emozioa eta konpromisoa jartzeagatik.

Bartolinari eta Rosaliari, emakume galiziar eta indigena boliviar askoren historian utzitako arrastoagatik.

Sarrera

InteRed-ek hezkidetzan eta indarkeria matxisten prebentzioaren arloan egindako jardueretako bat daipuna.

Hegoaldeko ahotsak, Boliviakoak, hurbilarazteko ekintza-proposamen gisa sortu da. Ahots horiek herritartasun globalaren kontzeptuan jarriko dute arreta, herritartasun kritikoa sustatzeko.

Ipuina hobeto ulertzeko, ezinbestekoa da bi protagonistak ezagutzea:

Rosalía de Castro: Idazle galiziarra izan zen, «Rexurdimento» mugimenduaren irudi nabarmena; izan ere, Cantares gallegos lanarekin apurto egin zuen galizieraz idatzitako edozein lan debekatuta zegoen garaia, «Séculos Escuros» (mende ilunak).

Bere lan literarioez gain, Rosalíak hainbat testu idatzi zituen XIX. mendeko emakumeen mendekotasun eza eta askatasuna aldarrikatzeko.

Bartolina Sisa: Erreferente indigena izan zen, bere komunitateak erabat aitortu eta onartutako lidergoa izan zuena.

Erail zuten eguna, irailaren 5a, Emakume Indigenaren Nazioarteko Eguna da gaur egun.

Mende berean bizi izan ez ziren bi emakume elkarriketan jartzen dituen fikziozko materiala da. Feminismoaren funtsezko irudi izan ziren Clara Campoamorren eta Victoria Kenten arteko topaketa irudikatu batean ezagutzen dute elkar.

Clara Campoamor

Politikari eta feminista espainiarra. Diputatu gisa, sufragio unibertsala defendatu zuen Gorteetan, bereziki emakumeen botoa, eta 1931ko urriaren 1ean lortu zuen.

Rosalía de Castro

Lirika modernoaren irudi gailena eta Espainiako XIX. mendeko poesiaren irudi nabarmenetako bat.

Victoria Kent

Abokatu eta politikari espainiarra. Gerra-kontseilu baten aurrean parte hartu eta bere defendatuaren absoltzioa lortu zuen lehen emakumea izan zen munduan.

Mary Wollstonecraft

Filosofo eta idazle ingelesa. Emakumeen eskubideen defendatzailea.

Rigoberta Menchú

UNESCOn borondate oneko enbaxadorea eta Bakearen Nobel sariduna.

Nicolasa Quintremán

Ekintzaile txiletarra, Endesaren zentral hidroelektrikoaren eraikuntzaren aurka gogor egiteagatik ezaguna.

Juana Arzudui de Padilla

Boliviaren independentziaren alde borrokatu zuen lider militarra. Teniente koronel maila lortu zuen.

Bartolina Sisa

Charcasen (Peru eta Bolivia) Espainiako Gobernuaren aurka matxinada ugari gidatu zituen heroi indigena.

Lehenengo kapitulua

Madril, 1933ko ekainaren 6a

Rosalía de Castro maitea:

La hija del mar zure eleberria irakurri berri dut, eta harenganako miresmen zintzoa erakutsi besterik ez dut; nire uste apalean, merezi du datozen belaunaldiek irakurtzea eta goraipatzea.

Emakumearen errebindikazio ederra, benetan! Eta inspirazio handia emakumeen eskubideen alde borrokan jarraitzeko. Zuzen-zuzenean dakit lortu ditugun lorpen guztien (besteak beste, emakumeen sufragioa) jarraitzaile zarela, eta nik goraipatu egiten dut, ohore handia baita niretzat.

Victoria Kent eta biok emakume ospetsuen topaketa antolatzen ari gara hemen, Madrilén, gure irudia ikusarazteko asmoz.

Aurtengo abuztuaren 3tik 5era bitartean, topaketa honetan parte hartuko bazenu, guretzat inspirazio handia izateaz gain, ohore handia izango litzatekeela uste dut, eta espero dut zu ohore hori emateko prest egotea.

Zure erantzunaren zain.

Clara Campoamor

Madril, 1933ko ekainaren 6a

Bartolina Sisari:

Gure bi herrialdeak banatzen dituen ozeanoak ez du oztopatu sistema kolonialistak egindako bidegabekeriaren aurka gauzatzen duzun borroka heroikoari buruzko narrazioak entzutea, eta, batez ere, zu atzematea erraza izango zelakoan, bidali zuten 300 soldaduko armadari nola egin zenion aurre.

Espanian, emakumeok egiten ari garen gerran, ez da errifleekin borrokatzen, baizik eta kalera ateratzen gara eta oinarrizko eskubide bat eskatzeko oihukatzen dugu; hau da, gure ordezkari politikoak aukeratu ahal izateko eskubidea. Duela bi urte lortu genuen hori, eta aurten gauzatu ahal izango dugu, hauteskundeak egingo baitira.

Victoria Kent eta biok emakume ospetsuen topaketa antolatzen ari gara hemen, Madril, gure irudia ikusarazteko asmoz.

Aurtengo abuztuaren 3tik 5era bitartean, topaketa honetan parte hartuko bazenu, guretzat inspirazio handia izateaz gain, ohore handia izango litzatekeela uste dut, eta espero dut zu ohore hori emateko prest egotea.

Zure erantzunaren zain.

Clara Campoamor

Bigarren kapitulua

Padrón, 1933ko ekainaren 10a

Clara estimatua:

Jaso nuen zure gutun adeitsua, eta asko poztu nau, bai nirekiko adierazi duzun adeitasun eta maitasunagatik, bai topaketara gonbidatzeagatik.

Ez dut argi zure gutunean eskaini dizkidazun laudorioak jasotzeko duin naizen, ezta emakume nabarmentzat hartua izateko duin naizen ere; baina, hain gonbidapen sutsuaren aurrean, hara joango naiz, betiere Jainkoak ongi baderitzo bidaia egiteko beharrezko dudan osasuna emateari.

Halaber, nire esker ona adierazi nahi dizut nire pertsonarekiko eta nire eleberri berriarekiko egin dizkidazun maitasun-adierazpen beroengatik. Pozten nau zuretzat inspirazio-iturri dela jakiteak, eta zain nago elkar ezagutzeko eta bizitzaz ditugun kezkak elkarrekin partekatzeko eguna noiz iritsiko, suspergarri izatea espero baitut.

Gure topaketarako inguruabarrak denontzat egokiak izateak izugarri poztuko nauela besterik ezin dizut esan. Har ezazu nire agurrik beroena.

Rosalía de Castro

Cantón de Caracato del Ayllu (Bolivia), 1933ko ekainaren 24a

Clara maitea:

Pozten nau jakiteak nire balentriek mugak gainditu dituztela eta zuregana iritsi direla.

Munduaren alde honetara ere iristen dira gertatzen denari buruzko berriak. Lehenik Errepublikaren etorrerari buruzkoak, eta orain emakumeen sufragioari buruzkoak, zuri eta zure borroka nekaezinari esker lortutakoa. Horrek zu mirestera bultzatzen nau, eta ohore handia sentiarazten dit zuk nigan pentsatu izanak hain gogoz itxaroten dudan ekitaldi horretara joateko.

Dena ondo badoa, abuztuaren 3an Madrilen izango naiz, esperientziak eta ideiak partekatzeko eta elkar hobeto ezagutzeko.

Adeitasunez,

Bartolina Sisa

Hirugarren kapitulua

Topaketa Madrilen, 1933ko abuztuaren 3an

Goizeko hamarretan, senarrak eta seme-alabek Santiago de Compostelako tren-geltokian agurtu ninduten. Bidaia luze baten ondoren, azkenean Madrilera iritsi nintzen. Geltokian zain nituen Clara eta Victoria.

Clarak bere etxean hartu gintuen, baina bilera Lyceum Club Femenino-n egitekoa zen. Biak zeuden afiliatuta emakume-elkarte horretan, eta horrek aukera ematen zigun gure esperientziak emakume askorekin partekatzeko.

Etxe hartara iritsi nintzenean, txundituta geratu nintzen han zeuden emakumeekin. Mary Wollstonecraft, Rigoberta Menchú, Nicolasa Quintremán eta Juana de Azuduy de Padilla ezagutu ahal izan nituen. Bazen ezagutzen ez nuen beste emakume bat, baina luze gabe ezagutuko nuen.

Gau hartan bertan, afaria denon artean prestatu genuen, elkar hobeto ezagutzen genuen bitartean, gure bizitzako esperientziak, pasadizoak eta istorioak kontatzen genituen bitartean.

Harrituta entzuten nuen nola borrokatu zuen Clarak emakumeen sufragioa lortzeko. Victoria Madrilgo Abokatuen Elkargoko lehen kide emakumea izan zen. Rigoberta Menchú borroka sozialen aurrean zuen lidergoak nabarmentzen zuen. Nicolasa Quintremanek Endesaren Ralco zentral hidroelektrikoa eraikitzeko oposizio gogorrari eutsi zion. Mary Wollstonecraft idazlea zen Londresen. Juana de Azuduy eta independentziaren aldeko bere borroka hispanoamerikarra; eta, zalantzarik gabe, ordura arte ezezaguna nuen neska indigena batek bereganatu zuen gehien nire arreta: Bartolina Sisa.

Hasieran, agian, nabarmentzen ez zen emakume bat zen. Lekuz kanpo zegoela zirudien. Bere arropa xumeez eta hitz egiteko zeukan moduak adierazten zuten ez zela hiriko emakumea. Eta are gutxiago Madril bezalako hiri handi batekoa. Hala ere, bazuen erakargarritasun liluragarria eragiten zuen zerbait, eta horrek aretoko benetako protagonista bihurtu zuen berehala. Ederra zen oso. Haren azal beltzaranak, haren begitarate guztiz uniformeek hauskortasun-sentsazioa sortzen zuten. Baina, ez zen hala, ezta gutxiagorik ere! Haren begi beltzek eta hitzek gelako emakume erreferente oso gutxik (eta, zer esanik ez, historiako gizon handi gutxik) lortzen zuten adimen soziala eta energia transmititzen zituzten.

Bere bizitza-historia liluragarria zen: nola zuzendu zuen setioa La Pazera, nola lortu zuen erregeorde izendatzea, baina ez erregeordearen emazte izateagatik, baizik eta bere merituengatik.

Nik errespetuz eta mirespenez entzuten nuen. Konturatu nintzenerako, ordubete igaro zen jangela handi hartako tximiniaren apalaren gaineko erlojuari azken aldiz begiratu nionetik.

Hurrengo goizean, Madrilgo kaleetan zehar paseatu genuen, eta hiriko tokirik ospetsuenak bisitatu genituen. Cibeles plazan hasi ginen, eta han Clarak esan zigun Correos y Telégrafos eraikina aukeratu zutela sozialistek 1931ko apirilaren 14an bandera errepublikanoa jasotzeko. Madrilen jarri zen hiru koloreko lehen bandera izan zen, herrialdeko gobernuaren aldaketa iragartzen zuena. Puerta del Sol-eraino jarraitu genuen. Cibeles plazan bandera jarrita zegoen bitartean, errepublikanoen ospakizunaren erdigune bihurtu zen plaza. Gero, Errege Jauregia, Casa de Campo parkea, Banco de España eta Atocha geltokia bisitatu genituen, eta, azkenik, paseo luze bat eman genuen El Retiro parkean.

Lehenik txikia nintzela eta gero nire senarrarekin hiri hartan bizi izan nituen garaietako ehunka oroitzapen zetorzkidan burura. Hiri zoragarria iruditu zitzaidan beti, baina Galiziak baino ez zuen lortu ni limurtzea.

PRAZA DE CIBELES

BANCO DE ESPAÑA

PUERTA DEL SOL

PALACIO REAL

PARQUE DEL RETIRO

ESTACIÓN DE ATOCHA

CASA DE CAMPO

Bazkaldu ondoren, Lyceum Club Femenino-ra joan ginen. Han, anonimoak ziren baina istorio interesgarriak zituzten emakumeak genituen zain. Askok ikasi genuen haiei eta haien etengabeko borrokari buruz. Tratu txarrak ematen zizkieten senarrengandik dibortziaztea lortu zuten emakumeak, Clararekin batera emakumeen sufragioaren alde borrokatu zuten beste batzuk, unibertsitatera joatea lortu zuten beste batzuk, edo etxean lan egiteaz gain eta haurrak zaintzeaz gain kanpoan ere lan egiten zutenak, adibidez, telefono-konpainietan. Emakume desberdinak baina aldi berean oso berdinak; garai hartan emakume izateak zekartzan zailtasunen beldur ez ziren emakumeak.

Denok bilduta geundela, gure istorioak kontatzen hasi ginen, aurkitu genituen arazoak, baldintzarik gabe babesa eman ziguten eta beti gugan sinetsi zuten pertsonak.

Errepublikarekin batera lortu ziren eskubideei buruz ere eztabaidatu genuen, baita iristear zeuden eta guztiok lortu nahi genituen eskubideei buruz ere.

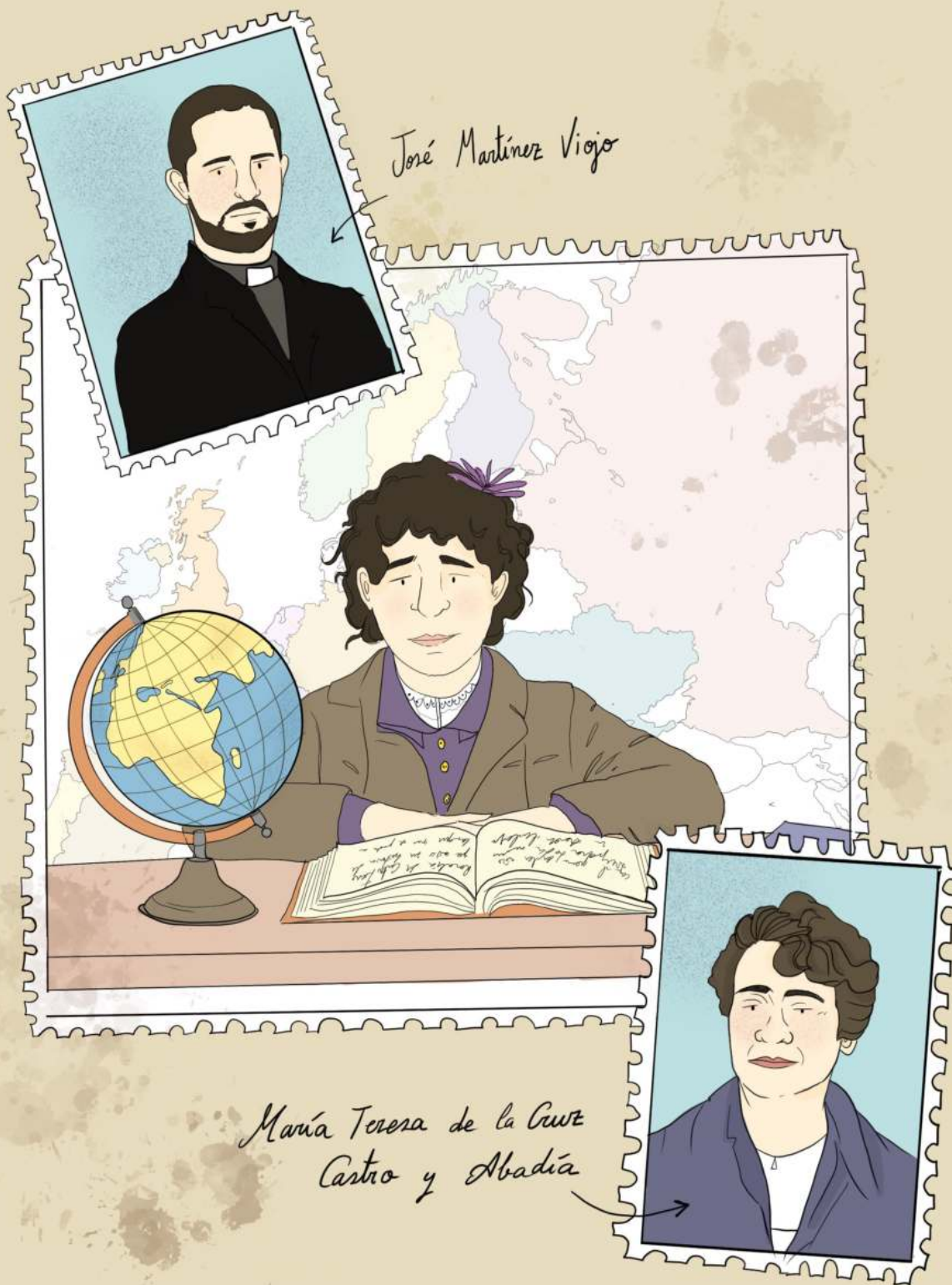
Nork bere iritzia zuen, baina denok ados geunden: gizartea aldatzeko haurtzarotik hasi behar zen, ikastetxeetan eta hezkuntzaren eta formazioaren bidez; hori zen eskubideak lortzen jarraitzeko aukera bakarra.

Etixerako bueltan, Bartolina eta biok hizketan gindoazen bilera hartan bizi izan genuen guztiari buruz.

Bitxia zen, hogeita lau ordu baino gutxiago ziren elkar ezagutu genuela, baina hainbesteko konfiantza ematen zuen, ezen orduak eman bainitzakeen berarekin edozer gairi buruz hizketan, gaiak garrantzirik ez bazuen ere.

Hain ona zenez bi egunetan sortu genuen harremana, harremanari gutunen bidezusteaz arabaki genuen.

Laugarren kapitulua

Padrón, 1933ko azaroaren 11

Bartolina maitea:

Espero dut etxerako itzulera-bidaia ona eduki izana. Nirea luzea izan zen, baina dagoeneko nire familiarekin nago. Madrilen igaro ditudan bi egun hauetan asko ikasi dut beste emakume batzuei buruz, kontziente izan gabe hainbat arlotan aztarna utzi duten horiei buruz.

Hitz egin genuen moduan, gustatuko litzaidake nire istorioa kontatzea, zuk ni hobeto ezagutu ahal izateko.

1837ko otsailaren 24an jaio nintzen, egunsentian, Santiago de Compostelako etxe batean. Nire aita apaiza zen (José Martínez Viojo) Iria Flavia-n (Padrón), eta nire ama María Teresa de la Cruz Castro zen, baliabide ekonomiko urriko kapare ezkongabea.

Jaio eta ordu gutxira bataiatu ninduten; María Rosalía Rita izena jarri zidaten, eta guraso ezezagunen alaba gisa inskribatu, nire aita apaiza baitzen. Hori dela eta, ezin izan ninduen inoiz alabatzat aitortu, baina nitaz eta nire zaintzaz arduratu zen. Egoera horren ondorioz, nire ama ez zen ausartu hasieran ni heztera; beraz, aitaren aldeko izenarekin uztea erabaki zuen. Harekin bizi izan nintzen zortzi urte bete arte, Ortoñon (Ames), non nekazari galiziarren bizitza gogorra ezagutu bainuen; baita hizkuntza, sinesmenak eta kantigak ere.

Ondoren, Santiago de Compostelara joan nintzen amarekin bizitzera. Han garai hartan egokiena zen hezkuntza jaso nuen, marrazkigintza eta musikaren oinarrizko nozioak. Horrez gain, Gazteriaren Lizeoak sustatutako kultura-jardueretan ere parte hartzen nuen, Eduardo Pondal, Aurelio Aguirre eta Manuel Murguíaekin batera (aurrerago hitz egingo dizut haren inguruan).

1856ko apirilean, Madrilera joan nintzen. Madrilera iritsi eta urtebete geroago, gaztelaniaz idatzitako poesia-eskuliburu bat argitaratu nuen, La Flor izenburua zuena. Manuel Murguía lana aipatu zuen La Iberia egunkarian, Madrilen garai hartan argitaratzen zen egunkari liberalean.

Eskuliburu horretan idatzi nuen poemetako bat izan zen «Un desengaño»:

En las riberas vagando
de la mar, las verdes olas
mira Argelina y contando
las horas que van pasando
vierte lágrimas a solas.

Sus lindos ojos de cielo
en el horizonte fija,
por ver si encuentra un consuelo
¡mas ay!, que es vano el anhelo
que su corazón cobija.

Su amante le dijo allí
Desde su buque velero:
“Aguarda Argelina aquí:
Que si hoy dejarte prefiero,
Mañana vendré por ti.”

Y entera la noche larga
Que silenciosa corría
Vio pasar; pero en su impía,
cruel desventura amarga
No vio que su bien volvía.

Y el día también llegó:
Mas fue que llegara en vano,
que el bien que ansiosa esperó,
consuelo del mal tirano,
por el mar no pareció.

Y allí todavía está
mirando a la mar movible,
por ver si la mar le da
lo que tal vez imposible
para Argelina será.

Y viendo al fin reducidas
sus esperanzas en nada,
viendo en el viento esparcidas,
las ilusiones perdidas,
su bienandanza frustrada;

mirando al bien que se aleja
con su fugitivo encanto,
dijo en tristísima queja:
“¿Por qué tan sola me deja,
cuando yo le amaba tanto?

¿Por qué si tras él corrí?
¿Por qué si hasta aquí llegué?
¿Por qué si tanto esperé
a verle a más no volví?

¿No comprendió que sin él,
Fuera un tormento mi vida,
donde guarda escondida
llena una copa de hiel?

¡Adiós, ventura de un día!
¡Adiós, delicia soñada,
donde he mirado estampada
toda la esperanza mía!

¡Ya nunca más te veré,
que el rudo penar que siento
me irá consumiendo lento,
y de dolor moriré!

¡Adiós, hermosa ribera
Donde mi esperanza dejo
ya para siempre me alejo
de tu orilla placentera.

Mas si viniendo él aquí
oyeras su dulce canto,
contéstale, dile cuánto,
cuánto por él padecí!...”

Ya su vivienda tornando
Supo después que olvidado
fue de su amante, y postrada
no resistió su dolor.

Y encerrándose en la tumba
tanta belleza en un día
nadie pensó que moría
¡de un desengaño de amor!

Adeitasunez, Rosalía de Castro

Bosgarren kapitulua

Cantón de Caracato del Ayllu (Bolivia), 1934ko urtarrilaren 14a

Rosalía maitea:

Niretzat benetako plazera izan da egun hauek zuekin igaro izana, bereziki zurekin. Zure ibilbidea liluragarria iruditzen zait, baita bizi duzun guztia ere. Niri ere gustatuko litzaidake nire bizitzaren berri ematea, elkar hobeto ezagut dezagun.

1750eko abuztuaren 25ean jaio nintzen Loayza probintzian, La Paz departamenduan. Nire gurasoak José Sisa eta Josefa Vargas izan ziren, Alto Perúkoak jatorriz.

Yunga basoetako kokaren merkataritza, ehuna edo lurreko baieta ziren gure ogibideak, lur horietako herri guztiek bizi zuten menderatzetik libratzeko modu gisa. Errealitate horren aurrean, nire familiak erabaki zuen onena zela Sica izeneko herrira joatea, non esperientzia lortu bainuen merkataritza arloan. Horri esker, 19 urterekin independizatu nintzen. Hainbat hiritara, herritara, komunitatetara, meatzetara eta koka-hazitegitara egindako bidaietan, Andeatako herrien errealitatea ezagutu ahal izan nuen. Nire anai-arreba indigenek agintarien eskutik, zuri espainiarren eskutik, jasaten zituzten menderatzea, ustiapena, irainak eta gehiegikeriak ikusi nituen. Errealitate horrek esplotazio-sistema kolonialistaren aurka protesta egin behar genuelako sinesmena sorrarazi zidan.

25 urte nituela, Julián Apazarekin ezkondu nintzen. Berak ere kokaren merkataritzan egiten zuen lan. Gure bidaietako batean ezagutu genuen elkar, toki beretan topatzen baikenuen elkar.

Ezkondu ondoren, lau seme-alaba izan genituen, hiru seme eta alaba bat. Lehena Perun harrapatu zuen Sebastián Segurola brigadierrak, eta ondoren erail egin zuten. Horrek bizitza osorako aztarna utzi zidan, eta ez dut uste inoiz gaindituko dudarik.

Adeitasunez,
Bartolina Sisa

Seigarren kapitulua

Padrón, 1934ko martxoaren 25a

Bartolina maitea:

Asko sentitzen dut zure semearen heriotza; gertutik bizi izan ditut une latz horiek, eta ez dira inoiz gainditzen guztiz.

Ez dakit noiz ezagutu nuen zehazki Manuel Murguía, baina 1858ko urriaren 10ean ezkondu ginen, San Ildefonso parrokia-elizan. Nire ogibide literarioan animatu ninduen lehen pertsona izan zen, eta hura izan zen Cantares gallegos argitalpenaren arduraduna: poema-liburu bat da, non haurra nintzenean bizi izan nuen landa-gizartea islatzen baita. Poema kostunbristak, maitasun-poemak, poema sozialak eta poema intimistak dira.

Babes soziala eta intelektualak ere eman zizkidan, emakumeok emakume izateagatik baldintzatuta bizi ginen garai batean.

Ezkondu eta zazpi hilabete geroago, nire lehen alaba jaio zen, Alejandra; ondorenheldu ziren Aura, Gala eta Ovidio bikiak, Amara eta Adriano Honorato. Azken hori jaio eta urtebetera hil zen, erorketa baten ondorioz. Valentina hilda jaio zen.

Ezkondata geundela, hainbat hiritan bizi izan ginen: Coruña, Lugo, Santiago de Compostela... Bi urtez Simancas (Valladolid) eta Madril artean bizi izan ginen. Extremadura, Andaluzia, Gaztela, Mantxa eta Levantera ere bidaiatu genuen. Orain Galizian bizi naiz, eta denak uste bezala jarraitzen badu, ez naiz berriro ere nire lurralde maitetik joango.

Nire ama hil zenean idatzi nituen poemetako bat partekatu nahi dut zurekin:

¡Ay, qué profunda tristeza!

¡Tendida en la negra caja
sin movimiento y sin voz,
pálida como la cera
que sus restos alumbró,
yo he visto a la pobrecita
madre de mi corazón!

Ya desde entonces no tuve
quien me prestase calor;
que el fuego que ella encendía
aterido se apagó.

Ya no tuve desde entonces
una cariñosa voz
que me dijese: ¡hija mía,
yo soy la que te parió!

¡Ay, qué profunda tristeza!
¡Ay, qué terrible dolor!...
¡Ella ha muerto y yo estoy viva!
¡Ella ha muerto y vivo yo!
Mas, ¡ay!, pájaro sin nido,
poco lo alumbrará el sol,
¡y era el pecho de mi madre
nido de mi corazón!

Besarkada bat

Rosalía de Castro

Zazpigarren kapitulua

Cantón de Caracato del Ayllu (Bolivia), 1934ko maiatzaren 17a

Rosalía laguna:

1780tik aurrera iraultza indigena bat antolatu genuen, José Gabriel Condorcanquirekin (Túpac Amaru), Dámaso anaiekin eta Chayantako Tomás Katarirekin batera; haiekin ideal libertarioak eta emantzipazio-xedea partekatzen genituen. 150 mila indigena baino gehiago biltzea lortu genuen eskualde osoan.

Nire senarrak jakin zuenean altxamenduen ondoren Katari anaiak erail zituztela Chayantan (Potosí) eta José Gabriel Tupac Amaru Tintan, erabaki zuen gerrazinen bat jartzea bere buruari: Túpac Katari.

Harekin batera, botere menderatzailearen aurkako hainbat altxamendu antolatu eta gidatu nituen, Espainiako esplotazio-sistema kolonialistaren bidegabekeriak ikusi ondoren.

Aitortu behar dut beti izan naizela oso trebea kanpaina errebeldearen jardueretan; izan ere, hasiera-hasieratik izan nuen indigena matxinatuen obediencia osoa. Hori dela eta, erreginaorde izendatu ninduten, eta, Túpac, Inkako erregeorde.

1781eko martxoaren 13an, kanpaleku militar indigena bat jarri genuen La Ceja de El Alton; hori zen kanpaleku nagusia, nire senarraren buruzagitzapean. Nik, bitartean, Chacaltaya, Killi, el Calvario, Potopoto harana eta Pampahasi garaiak zuzentzen nituen. Helburua zen La Paz hiriko sarrera guztiak ixtea eta hiria inguratzea.

20 mila indigena ginen hasieran, baina bost hilabetetan 80 mila pertsona izatera iritsi ginen; ondorioz, elikagai eta ur eskasia izan genuen hirian.

Lehen erasoek Espainiako armadarekiko liskarrak eragin zituzten. Gu, indigenok, gehiago ginen kopuruz, baina haiek su-armak zituzten.

Maiatzaren 21ean, Tupacek El Altoko setioaren buruzagi izendatu ninduen, eta, buruzagia emakume bat zela ikustean, Sebastián Segurola brigadierrak, nire semea erail zuenak berak, 300 soldadu bidali zituen ni atzematera; hala ere, nire armada indigenak geldiarazi egin zituen, eta ez zuten helburua lortu.

Setioa luzatu egin zen, eta, hiru hilabeteren ondoren, espainiarrak ahultzea lortu genuen. Gose ziren, ez baitzuten hornidurarik, baina Charcaseko Errege Audientziarekin harremanetan jartzea lortu zuten laguntza eskatzeko. Setioaren 109. egunean, 1.700 gizon heldu ziren Charcasetik hura suntsitzeko asmoz.

Eraso horren aurrean, atzera egin behar izan genuen, eta espainiarren koalizioak gure armada garaitu zuen. Horrez gain, gure aurkako lider indigenek ere eraso egin zuten, eta gure armadan ere traizioak egon ziren, hispanoek bultzatuak, indultua agindu baitzieten gu salatzen edo entregatzen gintuztenei.

Ni horren biktima izan nintzen, eta nire gizonetako batzuek traizionatu egin ninduten Pampahasira nindoala kanpalekua babestera; atxilotu egin ninduten, eta espainiarrengana eraman ninduten. Nahiz eta espainiarrek indultua agindu zieten, ez zieten inoiz eman.

Adeitasunez,

Bartolina Sisa

Zortzigarren kapitulua

Padrón, 1934ko abenduaren 15a

Bartolina maitea:

Gala dut izena, eta Rosalíaren alaba naiz.

Nire amak etengabe hitz egiten zuen zutaz, eta familiakoa zara dagoeneko; beraz, esan behar dizut duela hilabete batzuk hil zela, eta bizitzan izan ez zituen aintzatespen guztiak jasotzen ari delaorain.

XIX. mendeko Espainiako literaturako poeta handienetakotzat hartzen da, eta Eduardo Pondalekin eta Curros Enríquezekin batera Rexudimento Galego mugimendua ordezkatzan du, hizkuntza galegoaren susperraldia ezaugarri nagusitzat izan zuen etapa kulturala.

Bere Cantares gallegos lana literatura galego garaikidearen lehen obra handitzat jotzen da.

Gainera, Gustavo Adolfo Bécquerrekin batera, espainiar poesia modernoaren aitzindaritzat hartzen dute.

Hala ere, nire amari zirrara eragingo liokeena zera da: jakitea maiatzaren 17an Letra Galegoen Eguna ospatzen dela, Cantares Gallegos lanaren argitalpenaren oroigarri gisa. Nire ustez, Campanas de Bastabales izeneko dapoemarik ederrena.

Eskerrak eman nahiz dizkizut nire amarenganako maitasun eta adiskidetasunagatik; espero dut zu ondo egotea eta noizbait elkar ezagutu ahal izatea, kafe bat hartu eta hitz egiteko aukera izatea.

Besarkada bat,

Gala Murguía Castro

Campanas de Bastabales,
cando vos oio tocar,
mórrome de soidades.

I

Cando vos oio tocar,
campaniñas, campaniñas,
sin querer torno a chorar.

Cando de lonxe vos oio,
penso que por min chamades,
e das entrañas me doio.

Dóime de dor ferida,
que antes tiña vida enteira
i hoxe teño media vida.
Sólo media me deixaron
os que de aló me trouxeron,
os que de aló me roubaron.
Non me roubaron, traidores,
¡ai!, uns amores toliños,
¡ai!, uns toliños amores.

Que os amores xa fuxiron,
as soidades viñeron...
De pena me consumiron.

II
Aló pola mañanciña
subo enriba dos outeiros
lixeiña, lixeiriña.

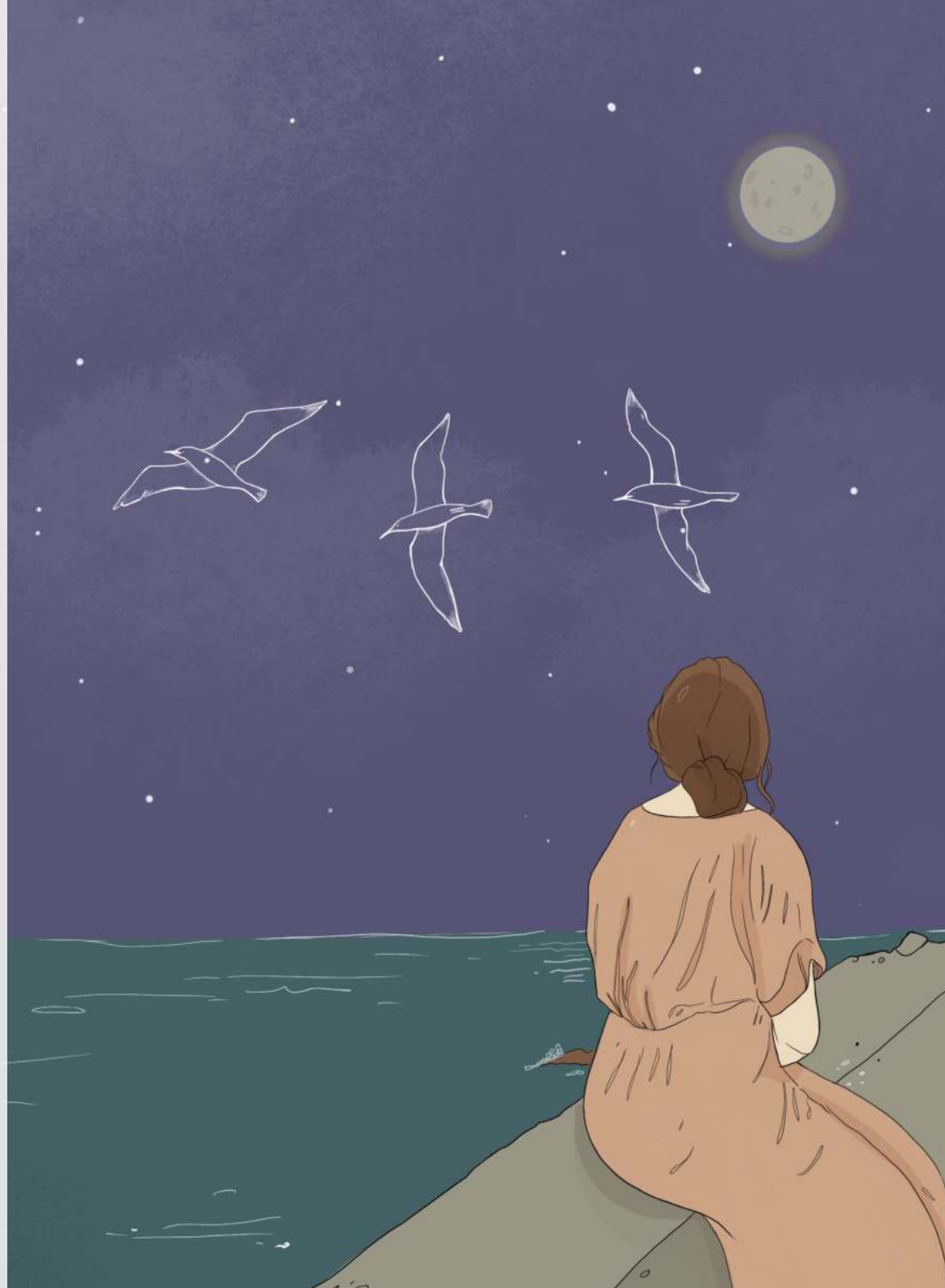
Como unha craba lixeira,
para oír das campaniñas
a batalada pirmeira.

A pirmeira da alborada,
que me traen os airiños
por me ver máis consolada.

Por me ver menos chorosa,
nas súas alas ma traen
rebuldeira e queixumbrosa.

Queixumbrosa e retembrando
por antre a verde espesura,
por antre o verde arborado.

E pola verde pradeira,
por riba da veiga llana,
rebuldeira e rebuldeira.

III
Paseniño, paseniño,
vou pola tarde calada
de Bastabales camiño.

Camiño do meu contento;
i en tanto o sol non se esconde,
nunha pedriña me sento.

E sentada estóu mirando
cómo a lúa vai saíndo,
cómo o sol se vai deitando.

Cál se deita, cál se esconde
mentras tanto corre a lúa
sin saberse para dónde.

Para dónde vai tan soia,
sin que aos tristes que a miramos
nin nos fale, nin nos oia.

Que si oíra e nos falara,
moitas cousas lle dixera,
moitas cousas lle contara.

IV
Cada estrela, o seu diamante;
cada nube, branca pruma;
triste a lúa marcha diante.

Diante marcha crarexando
veigas, prados, montes, ríos,
donde o día vai faltando.

Falta o día, e noite escura
baixa, baixa, pouco a pouco,
por montañas de verdura.

De verdura e de follaxe,
salpicada de fontañas
baixo a sombra do ramaxe.

Do ramaxe donde cantan
paxariños piadores
que ca aurora se levantan.

Que ca noite se adormecen
para que canten os grilos
que cas sombras aparecen

V
Corre o vento, o río pasa.
Corren nubes, nubes corren
camiño da miña casa.

Miña casa, meu abrigo;
vanse todos, eu me quedo
sin compañía nin amigo.

Eu me quedo contemplando
as laradas das casiñas
por quen vivo suspirando.

Ven a noite..., morre o día,
as campanas tocan lonxe
o tocar da Ave María.

Elas tocan pra que rece;
eu non rezo, que os saluocos
afogándome parece
que por min tén que rezar.
Campanas de Bastabales,
cando vos oio tocar,
mórrome de soidades.

Bederatzigarren kapitulua

Cantón de Caracato del Ayllu (Bolivia), 1935eko otsailaren 3a

Gala maitea:

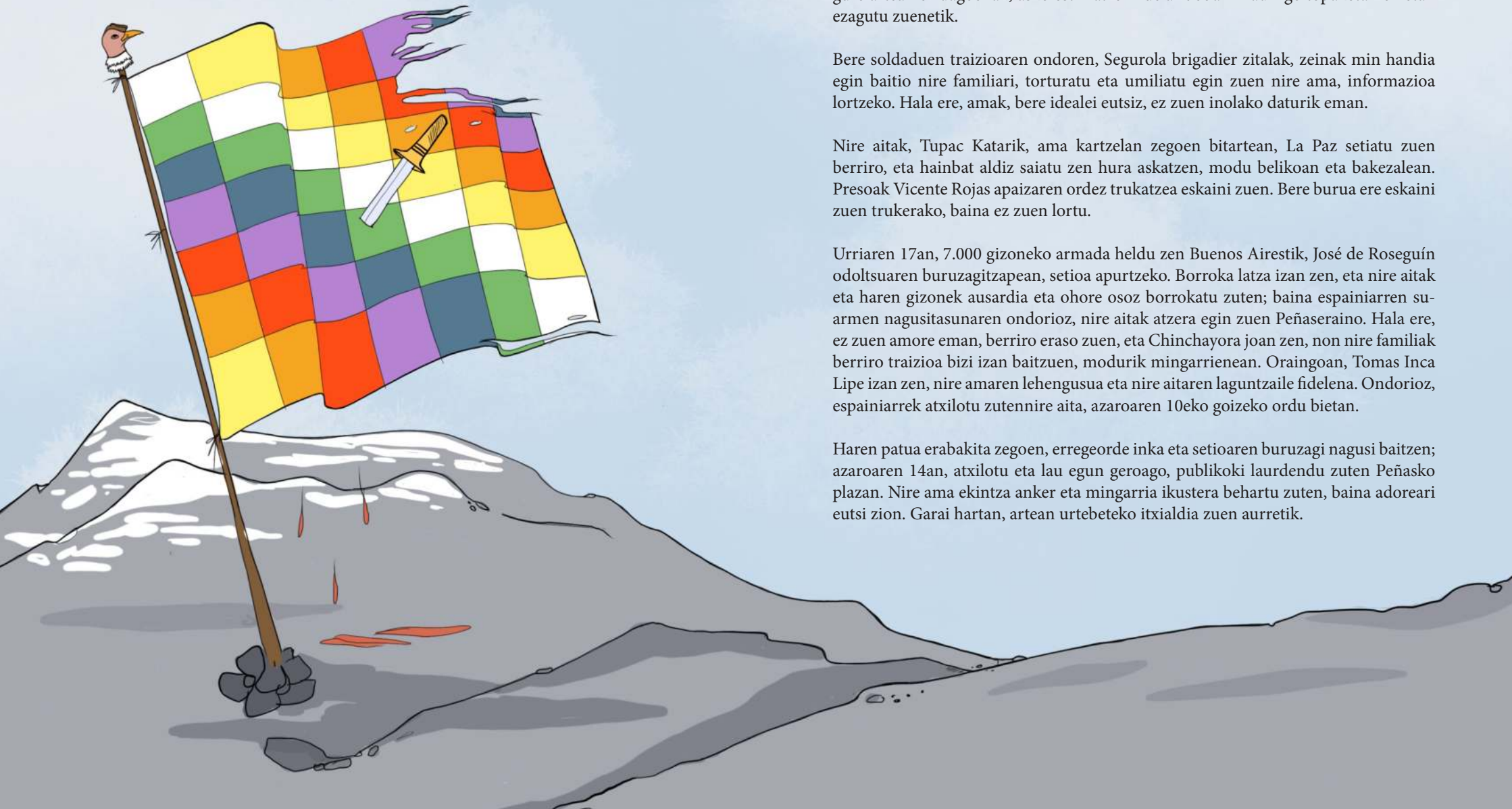
Asko sentitzen dut zure amaren heriotza; badakit nire amak, tamalez dagoeneko gure artean ez dagoenak, asko estimatzen zuela 1933an Madrilgo topaketa horretan ezagutu zuenetik.

Bere soldaduen traizioaren ondoren, Segurola brigadier zitalak, zeinak min handia egin baitio nire familiari, torturatu eta umiliatu egin zuen nire ama, informazioa lortzeko. Hala ere, amak, bere idealei eutsiz, ez zuen inolako daturik eman.

Nire aitak, Tupac Katarik, ama kartzelan zegoen bitartean, La Paz setiatu zuen berriro, eta hainbat aldiz saiatu zen hura askatzen, modu belikoan eta bakezalean. Presoak Vicente Rojas apaizaren ordezkari egin zuen. Bere burua ere eskaini zuen trukeko, baina ez zuen lortu.

Urriaren 17an, 7.000 gizonen armada heldu zen Buenos Aiestik, José de Roseguín odoltsuaren buruzagitzapean, setioa apurtzeko. Borroka latza izan zen, eta nire aitak eta haren gizonak ausardia eta ohore osoz borrokatu zuten; baina espainiarren su-armen nagusitasunaren ondorioz, nire aitak atzera egin zuen Peñaseraino. Hala ere, ez zuen amore eman, berriro eraso zuen, eta Chinchayora joan zen, non nire familiak berriro traizioa bizi izan baitzuen, modurik mingarrienean. Oraingoan, Tomas Inca Lipe izan zen, nire amaren lehengusua eta nire aitaren laguntzaile fidelena. Ondorioz, espainiarrek atxilotu zuten nire aita, azaroaren 10eko goizeko ordu bietan.

Haren patua erabakita zegoen, erregeorde inka eta setioaren buruzagi nagusi baitzen; azaroaren 14an, atxilotu eta lau egun geroago, publikoki laurdendu zuten Peñasko plazan. Nire ama ekintza anker eta mingarria ikustera behartu zuten, baina adoreari eutsi zion. Garai hartan, artean urtebeteko itxialdia zuen aurretik.

1782ko irailaren 5ean, egunsentian, Tadeo Díez de Medina epaileak nire amaren aurkako heriotza-zigorra eman zuen, eta heriotza anker eta izugarria kondenatu zuten: plaza nagusitik ateratzea, zaldi baten isatsari lotuta, eta hil arte arrastan eramatea. 32 urte zituen.

Hala ere, ondoren gertatu zena okerragoa izan zen: hilda zegoela, haren gorpua, senarrarena bezala, laurdendu egin zuten, eta haren burua eta gorputz-adarrak espainiarren aurka borrokatu zuen hainbat tokitan iltzatu zituzten, indigenen matxinadak uxatzeko.

Nire anai-arrebek eta nik, gure gurasoen heriotzagatik minduta, abizenak aldatu behar izan genituen, eta klandestinitatean bizi behar izan genuen, ez sufritzeko gure gurasoen patu bera. Baina gure gurasoen borrokarekiko eta nire amak torturaren eta umiliazioen aurrean izandako adorearekiko harrotasuna bizirik dago oraindik ere gure baitan.

Hainbat urte beranduago, 2005ean, Bolivia herriak nire amaren irudia aintzatetsi zuen, eta heroi nazional aimara izendatu zuten. Bere oroimenez, halaber, irailaren 5ean, bere heriotza ankerraren urteurrenean, Emakume Indigenaren Nazioarteko Eguna ospatzen da. Bere ereduak betiko gidatuko gaitu.

Besarkada handi bat

